

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Кльофас Г. В.

Проблема цілеспрямованого формування творчих здібностей особистості є однією з найбільш актуальних і водночас складних та малодосліджених. Дослідники висловлюють різні погляди щодо можливості педагогічного впливу на становлення творчої особистості. Одні вважають, що творчий потенціал індивіда визначається переважно успадкованими задатками, які неможливо компенсувати будь-якими виховними впливами. Інші, навпаки, наголошують на важливості соціальних і, зокрема, педагогічних факторів у становленні творчої обдарованості особистості. Так, О. Сисоєва зазначає, що розвиток творчих здібностей учнів передбачає цілеспрямоване, науково обгрунтоване конструювання змісту учіння, його дидактичного забезпечення, форм контролю і методів стимулювання творчої навчальної діяльності школярів [7, с. 111].

Аналіз психолого-педагогічних досліджень свідчить, що розвиток творчого потенціалу особистості залежить від широкого комплексу

різноманітних факторів: успадкованих задатків, особливостей соціального оточення, предметного середовища, характеру діяльності та міжособистісної взаємодії з оточуючими людьми, форм, методів і змісту навчально-виховного процесу, особливостей сімейного виховання, стилю педагогічного спілкування, психологічного мікроклімату і т.д.

Під час визначення педагогічних умов розвитку творчих здібностей особистості важливо враховувати вікові особливості її становлення, оскільки останні накладають значний відбиток на формування творчого потенціалу і вимагають адекватних педагогічних підходів. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що дітям молодшого шкільного віку властиві особливості, які суттєво впливають на розвиток їх творчих здібностей. Саме цей вік, за визнанням багатьох психологів і педагогів, є сприятливим періодом для формування творчого потенціалу особистості [5].

Відповідно до уявлень сучасної психології, однією з умов розвитку творчих здібностей особистості є створення максимально вільного середовища, що дозволяє актуалізувати творче самовираження. Зокрема, В. Шадриков вважає, що «здібності розкриваються перш за все тоді, коли є свобода діяльності, свобода у виборі самої діяльності, свобода у формах її реалізації, в можливості творчості» [10, с. 4]. В. Дружинін відзначає, що творчі й «інтелектуальні здібності людини повноцінно виявляються тільки тоді, коли вона є суб'єктом вибору – сама обирає завдання, яке вирішуватиме. Нав'язування завдань призводить до того, що людина, спонукувана мотивацією соціального схвалення, «вмикає» тільки ... «інтелектуальні» навички» [4, с. 135].

На думку Г. Ожиганової, «діти вдаються до креативної поведінки у вільній, а не регламентованій ситуації» [6, с. 83]. Загалом дослідниця акцентує увагу на таких параметрах виховного середовища, сприятливих для прояву і формування креативності дітей, як: представленість зразків креативної поведінки значущого дорослого (педагога), наявність вільної ситуації, позитивна емоційна включеність у творчу роботу, відтермінованість проявів креативності.

Отже, в процесі організації навчальної діяльності не слід нав'язувати учням виконання завдань, суворо обмежувати їх діяльність часовими рамками, певними строгими інструкціями, нав'язувати певний алгоритм дій. Навпаки, важливо, щоб діти самостійно придумували завдання, обираючи форму і способи втілення свого задуму: літературні (розповідь, вірш, жарт тощо), художні (малюнок, на основі якого пишеться розповідь, вірш; малюнок-загадка, ілюстрації до літературних творів тощо), пластичні (загадка-пантоміма тощо), графічні (кресворди, ребуси, шаради тощо). При цьому важливо, щоб учитель давав змогу учням спостерігати за творчим процесом, демонструючи креативну поведінку, створюючи різноманітні творчі продукти в їх присутності. У такій

ситуації виникають сприятливі умови не тільки для прояву, але й для формування креативної поведінки дітей.

Як свідчать психолого-педагогічні дослідження, розвивальний потенціал виховного середовища суттєво залежить від того, якою мірою воно стимулює суб'єктну активність особистості, забезпечує прояв її самостійності й індивідуальності [2]. Повна регламентація діяльності, яка не допускає будь-яких проявів самостійності й ініціативності, пригнічує творчу активність дітей, стримує розвиток їх творчого потенціалу. Особлива роль у створенні творчої атмосфери в класі й стимулюванні розвитку творчого потенціалу учнів належить педагогові. Р. Стернберг підкреслював важливість для дитини прикладів для наслідування, які демонструються дорослими. На думку дослідника, наявність таких прикладів є ефективним специфічним засобом розвитку креативності дітей: «Творчі здібності розвиваються не тоді, коли вчителі або батьки говорять своїм дітям про необхідність їх розвитку, а тоді, коли вчителі або батьки показують їм, як треба діяти» [8, с. 200].

Г. Ожиганова вважає, що «формування креативності дітей в процесі живого спілкування з творчою особистістю ефективніше, ніж розвиток творчих здібностей школярів за допомогою «бездушних» завдань, узятих вчителем із спеціальних посібників» [6, с. 77]. Тому дуже важливо, щоб в процесі позакласної діяльності вчитель демонстрував учням зразки власної креативної поведінки, викликаючи тим самим у них потребу в творчому самовираженні. Доцільно також створювати спеціальні ситуації, які сприяють виникненню у школярів внутрішньої мотивації, що стимулює творче самовираження і розвиток їх креативності (можливість вибору і самостійної постановки учнем проблеми, яка цікавить його; підтримка будь-якої творчої ініціативи; відсутність критики невдалих творчих спроб, традиційного шкільного способу оцінювання творчої роботи шляхом виставляння оцінок; емоційний контакт дітей з учителем).

Більшість дослідників визнає найбільш ефективним з погляду забезпечення сприятливих умов для особистісного становлення і розвитку творчого потенціалу учнів стиль педагогічного спілкування, який відповідає діалогічній, суб'єкт-суб'єктній стратегії, що передбачає: сприйняття вихованця як психологічно рівноправного партнера; безумовно позитивне ставлення до учнів і віру в їх потенційні творчі можливості; особистісну відкритість і довір'я; налаштованість на взаєморозуміння і творчу співпрацю; надання вихованцям свободи вибору, права на власну позицію [3].

Узагальнення результатів аналізу психолого-педагогічної літератури з досліджуваної проблеми дає змогу визначити педагогічні умови, які забезпечують розвиток творчих здібностей молодших школярів у процесі навчальної діяльності: демонстрація дітям зразків креативної поведінки значущого дорослого (педагога); надання школярам свободи вибору,

права на власну позицію, творчу самореалізацію; організація навчально-виховної взаємодії з учнями на засадах діалогічного підходу, що передбачає: сприйняття вихованця як рівноправного партнера творчої діяльності; безумовно позитивне ставлення, повагу до учнів і віру в їх потенційні можливості; особистісну відкритість і довір'я; налаштованість на взаєморозуміння і творчу співпрацю.

Список використаних джерел

1. Богоявленская Д. Б. Интеллектуальная активность как проблема творчества / Д. Б. Богоявленская. – Ростов-на-Дону, 1983. – 286 с.
2. Галузяк В. М. Сутнісні ознаки суб'єктності особистості / В. М. Галузяк // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки : Зб. наукових праць. – К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2005. – №6 (30). – Ч 1. – С. 262-267.
3. Галузяк В. М. Основні характеристики ефективного стилю педагогічного спілкування / В. М. Галузяк // Наукові записки. – Випуск 32. Частина II. Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В.Винниченка, 2001.– С.30-34.
4. Дружинин В. Н. Психологическая диагностика способностей: теоретические основы. Ч. 1 / В. Н. Дружинин. – Саратов, 1990. – 288 с.
5. Кулагина И.Ю. Возрастная психология / И.Ю. Кулагина. – М.: Университет Российской академии образования, 1998. – 340 с.
6. Ожиганова Г.В. Диагностика и формирование креативности у детей в процессе учебной деятельности / Г.В. Ожиганова // Психол. журн.– 2001.– Т.22.– № 2.– С. 75-86.
7. Сисоева С.О. Творчий розвиток учнів у контексті особистісно орієнтованого навчання / С. О. Сисоева // Гуманітарні науки. – 2001. – № 1. – С. 110-118.
8. Стернберг Р. Учитесь думать творчески / Р. Стернберг, Е. Григоренко // Основные современные концепции творчества и одаренности: [Сб. ст.] / под ред. Д.Б.Богоявленской. – М.: Молодая гвардия, 1997. – С. 186-213.
9. Холковська І.Л. Методика виховної роботи з обдарованими дітьми / І.Л. Холковська. - Вінниця: Нілан, 2018. – 150 с.
10. Шадриков В. Д. Деятельность и способности / В.Д. Шадриков.– М., 1994. – 344 с.